

Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна

ДЕЙНЕКА ОЛЕКСАНДР ГЕОРГІЙОВИЧ

УДК – 338.24:620.4:622(477)

**УПРАВЛІННЯ ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНИМ
КОМПЛЕКСОМ УКРАЇНИ**

**Спеціальність 08.02.03 - Організація управління,
планування і регулювання економікою**

АВТОРЕФЕРАТ

**дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук**

Харків - 2005

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Українській державній академії залізничного транспорту, м. Харків Міністерства транспорту і зв'язку України.

Науковий консультант - доктор економічних наук, професор **Бабич Володимир Петрович**, Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України (м. Харків), завідувач кафедри економіки та менеджменту

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор **Клочко Василь Степанович**, Українська державна інженерно-педагогічна академія Міністерства освіти і науки України, професор кафедри економіки промислового підприємства і маркетингу.

доктор економічних наук, професор **Василенко Валерій Миколайович**, Інститут економіко-правових досліджень НАН України (м. Донецьк), заступник директора з наукової роботи

доктор економічних наук, професор **Балацький Олег Федорович**, Сумський державний університет Міністерства освіти і науки України, професор кафедри управління

Провідна організація Національний університет “Львівська політехніка”, кафедра менеджменту організацій

Захист відбудеться 16 вересня 2005 року о 13 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 064.051.05 в Харківському національному університеті ім. В.Н.Каразіна за адресою 61077, м. Харків, Мироносицька, 1, ауд. 3.23.

З дисертацією можна ознайомитися в Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна за адресою: 61077, м. Харків, пл. Свободи, 4
Автореферат розісланий 12 серпня 2005 року.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради

В.П. Третьак

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕМИ

Актуальність теми дослідження. В умовах ринкових відносин суспільство перетерплює корінні перетворення. Відбувається становлення нової економічної системи, змінюються економічні відносини. Однією з характерних рис забезпечення розвитку економіки є її корінна реструктуризація. Разом з тим реформування економіки в цілому і її окремих галузях відбувається в умовах виходу з кризових явищ. Низька ефективність виробництва, значні структурні диспропорції, підрив фінансово-економічних інститутів, практично відсутня система управління, планування і регулювання галуззю – далеко не повний перелік підсумків господарювання в останні роки. Це визначає необхідність вироблення наукових уявлень про майбутню модель державного контролю і регулювання економічних процесів. Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що з наукових позицій доцільно оцінити соціально-економічні зміни в суспільстві, що відбуваються в наш час. Важливо також розкрити основи соціально-економічної політики і соціального механізму, що будуть спрямовані на зміцнення і розвиток базових галузей країни.

Найбільш відчутні негативні наслідки непродуманої політики організації управління, планування і державного регулювання відбилися в першу чергу саме в базових галузях економіки, до складу яких належать галузі паливно-енергетичного комплексу (ПЕК).

В умовах економічного зростання, що починається, основними критеріями для ефективної роботи галузей ПЕК є: зниження власних витрат, здатність задовольняти зростаючі потреби галузей і сфер діяльності в паливі і сировині, гнучко реагувати на зміни цього попиту.

Комплексний аналіз стану галузей ПЕК і, у першу чергу, вугільної промисловості України і можливі тенденції його розвитку показали, що, не зважаючи на відносно стабільну його діяльність, мають місце ряд серйозних проблем, головна з яких – це надзвичайно низька ефективність управління, планування і державного регулювання. Саме у вугільній галузі, яка є основним предметом дослідження, найбільш відчутніші економічні негаразди.

Усе більшого значення набуває ще одна важлива задача, пов'язана з питаннями соціально-економічного моделювання у вугільній галузі. Вугільна промисловість розглядається у дисертації як ключова і головна складова ПЕК.

Перехідна економіка ламає колишні уявлення про суспільство й економіку. Тим самим змінюються теоретичні основи соціально-економічних наук, методи оцінювання ефективності і державного регулювання економіки, прогнозування, планування і управління цінами на продукцію паливно-енергетичних галузей і тарифи на транспортні послуги.

Розвиток науки у сфері соціально-економічних перетворень має багатовікову історію. У ній сформувався цілий ряд напрямків, безліч наукових

шкіл, різноманітних течій. Разом з тим, сучасний етап розвитку соціально-економічних відносин є винятково відповідальним. Наука осмислює досвід соціально-економічного розвитку як суспільства, так і окремих галузей економіки. Розвиток сучасної соціально-економічної науки на новому етапі вимагає теоретичного обґрунтування з метою створення відповідного наукового підходу. У цьому бачиться одна з основних цілей розробки даного наукового дослідження.

Оскільки сучасна економіка являє собою складну сферу економічних взаємин, це означає, що її теоретичний підхід передбачає наявність великого спектра напрямків з метою усебічного вивчення внутрішньої структури, форм руху і функціонування соціально-економічної системи для формування програми розвитку базової галузі економіки – вугільної промисловості.

Таким чином, даний напрямок дослідження повинен надати цілісне вивчення основних підходів до проблеми взаємодії соціальних, економічних і адміністративних регуляторів і їхнього використання на різних рівнях управління народним господарством України. Це припускає, що дві основні задачі науки полягають у виявленні принципів соціально-економічної системи і реальної соціально-економічної структури управління.

Економічний розвиток суспільства пов'язаний з переходами економіки з одного стану в інший. Разом з тим для всіх перехідних економічних відносин і станів економіки загальним є те, що на період переходу вони поєднують у собі деякі риси і властивості минулих економічних відносин. Названі переходи можуть носити як локальний чи регіональний, так і загальний характер.

Необхідність формування нової соціально-економічної системи в базових галузях народного господарства України в цілому обумовлена перехідним періодом і необхідністю раціонального управління економічними процесами.

Паливно-енергетичний комплекс є особливою галуззю виробництва, від діяльності якого залежить стан усього народногосподарського комплексу. Транспортний комплекс варто також віднести до базової галузі, який покликаний забезпечити своєчасне постачання енергоносіїв і сировини споживачам незалежно від їхнього місцезнаходження. При цьому залізничний транспорт несе на собі найважливішу функцію перевезення вугілля, коксу й іншої вугільної продукції до місця їх використання у виробничому процесі, і для побутових потреб.

Різке падіння обсягів виробництва вугілля в Україні в 90-і роки змінило функції транспортної роботи залізниць, що відобразилося в негативних явищах, як у вугільній галузі, так і в інших галузях народногосподарського комплексу.

Розроблення сучасної стратегії розвитку паливно-енергетичного комплексу, у тому числі, вугільної промисловості, повинне бути спрямоване на інтеграцію в Європейське Співтовариство (ЄС) і стимулювати зростання вантажної роботи залізничного транспорту. У цій ситуації необхідно виробити

стратегію спільного розвитку двох базових галузей на найближчі кілька років і на подальшу перспективу.

Відсутність чіткої законодавчої бази привело до того, що галузі, які несли на собі риси рентабельних – вугільна, нафтопереробна, газова й електроенергетична, перетворилися на категорію збиткових. Вони надзвичайно болісно відчують на собі кризові піки.

Об'єктивні умови, що склалися до нинішнього часу у всіх галузях народного господарства й, у тому числі, у вугільній промисловості, свідчать про те, що вони мають дійсно негативний характер.

Тому актуальною задачею є проблема прийняття рішень, що сприяли б стабілізації виробництва на рівні галузі в умовах обмеженості і дефіциту виробничих ресурсів, оскільки без цього неможливо здійснити прогресивні структурні зрушення в економіці, підвищити конкурентоспроможність і забезпечити стабільний соціально-економічний розвиток держави.

Постановка задачі, таким чином, припускає: вивчення стану і роботи паливно-енергетичного комплексу, і, насамперед, вугільної промисловості, визначення тенденцій її соціально-економічного розвитку і ступеня взаємодії з галузями транспортного комплексу, а також розроблення напрямку і рівнів соціально-економічного розвитку на перспективу.

Зараз теоретичні і практичні основи вирішення поставленої проблеми у вугільній промисловості розроблені в неповній мірі. Слід зазначити, що стан і робота галузі аналізуються, як правило, з використанням кількісних і якісних показників одночасно без урахування взаємозалежного впливу на них трудових ресурсів, транспортного комплексу, галузей, які виробляють основні виробничі фонди і споживають енергоносії. Питання про визначення тенденцій розвитку галузі та розрахунок рівня її соціально-економічного розвитку за допомогою економіко-математичних та інших методів з метою отримання оптимального варіанта і одержання найбільшого прибутку за рахунок ефективного використання наявних ресурсів залишаються відкритими. Таким чином, дослідження вважається актуальним. Актуальність визначення пріоритетів розвитку вугільної галузі як стратегічного елемента ПЕК повинна віддзеркалювати принципові підходи Кабінету Міністрів щодо створення на нових економічних засадах механізму управління, планування і регулювання галузі в умовах нестабільного зовнішнього середовища.

Ступінь дослідження проблеми. Світова практика свідчить про традиційний і відносно новий, з погляду ринкових пріоритетів, напрямок вивчення економічних проблем розвитку і реструктуризації вугільної промисловості як складової ПЕК. Особливий внесок у розвиток цієї проблеми в науці здійснили такі вчені, як Лукінов І.І., Бабич В.П., Дорогунцов С.І., Герасимчук М.С., Геєць В.М., Петрович Й.М., Василенко В.М., Балацький О.Ф., Ключко В.С., Абалкин Л.І., Данилишин Б.М., Куліш С.А., Антоненко Л.А.

Історія становлення і розвитку економіки паливно-енергетичного комплексу може бути доповнена іменами таких вчених, як Бакулев Г.Д., Струмилін С.Г., Біренберг Б.М., Загній А.Г., Мартиненко В.Ф., Рішетняк А.А., Герасимчук Д.М., Шидловський А.К., Стеченко М.Д., Льош А., Ламперт Х., Портер М., Хеммер М., Чампе Д., Хейне П. І. та інших.

Зв'язок теми дисертації з планом науково-дослідних робіт.

Дисертаційне дослідження виконане відповідно до плану науково-дослідних робіт Української державної академії залізничного транспорту (УкрДАЗТ). Дисертація затверджена вченою радою УкрДАЗТу. Основні результати дослідження здійснені відповідно до плану науково-дослідних робіт УкрДАЗТ за темами: 30/1 “Проект державної програми розвитку та функціонування міжнародних транспортних коридорів в Україні на період до 2005 року”; розділ “Розробка пропозицій з аналізу та наукового обґрунтування загальних положень розділу програми “Залізничний транспорт” (ГР 0198U005208 інв. №0398U000557); розділ “Обсяги перевезень, організація та розміри руху на зовнішньому залізничному транспорті” (ГР 0195U010804 інв. № 0293U003084); №34/3-04 Б УДК 338.47.009.12 “Підвищення конкурентоздатності залізниць” (№ держреєстрації 0401U003230).

Госпрозрахункова робота виконана відповідно до «Державної програми соціально-економічного розвитку України на період 1995-2000 рр.», що базується на дослідженнях, пов'язаних з тематикою науково-дослідних і бюджетних робіт кафедр «Економіка транспорту», «Економіка організації і планування підприємством», «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності на транспорті».

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні теоретичних і методологічних підходів і концептуальних основ з удосконалення діючої системи організації управління, планування і державного регулювання, необхідної для формування і реалізації економічної та соціальної моделі розвитку вугільної промисловості як ключової галузі паливно-енергетичного комплексу. Реалізація мети полягає в удосконаленні механізмів державного регулювання базової галузі, яка забезпечує енергетичну незалежність держави і визначає функціонування всього народногосподарського комплексу з орієнтацією на поступову інтеграцію України до ЄС.

Мета дослідження обумовила розв'язання таких задач:

- виявлення економічної сутності діючої системи планування і державного регулювання вугільної промисловості;
- визначення ролі і місця державного регулювання економічних процесів, які відбуваються у галузі в умовах ринкових відносин, як фактора стабілізації та подальшого розвитку економіки;

- виявлення об'єктивних тенденцій зміни економічних показників з метою вивчення економічної кон'юнктури галузі, що формується під впливом різноманітних факторів, як зовнішніх, так і внутрішніх;
- теоретичне обґрунтування сутності функцій вугільної промисловості та розробка концептуальних основ її стратегічного розвитку;
- аналіз зарубіжних підходів до управління паливно-енергетичним комплексом в цілому і підприємством вугільної промисловості зокрема;
- виявлення факторів дестабілізації, що погіршують стан енергетичної незалежності країни;
- оцінка сучасних тенденцій і перспектив розвитку вугільної галузі і паливно-енергетичного комплексу у світі;
- дослідження енергоємності української економіки і визначення шляхів її забезпечення енергоносіями;
- розробка основних етапів розвитку вугільної промисловості України з моменту початку експлуатації ресурсів до нинішнього часу;
- виявлення загроз енергетичної безпеки країни та оцінка їх наслідків;
- проведення комплексного аналізу роботи вугільної галузі з метою виявлення об'єктивних причин зниження ефективності роботи підприємств;
- аналіз транспортної складової на перевезення вугільної продукції залізничним транспортом з метою обґрунтування доцільності тарифних знижок;
- наукове обґрунтування соціальних наслідків господарювання у вугільній галузі, та розробка пропозицій з удосконалення механізму державного регулювання зайнятості і вирішення комплексу соціальних питань;
- обґрунтування програми поетапного реформування вугільної галузі;
- аналіз діючого фінансово-економічного механізму підтримки і підвищення ефективності підприємств галузі з метою удосконалення;
- визначення підходів до інтеграції вугільної промисловості України до Європейського Співтовариства з метою удосконалення та розробки прикладних рекомендацій.

Об'єктом дослідження є економічні процеси, що відбуваються в базових галузях економіки (вугільна промисловість і залізничний транспорт) у їх економічній трансформації в умовах взаємодії.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні, методичні та прикладні основи управління, планування і державного регулювання вугільної промисловості з метою забезпечення стабільного макроекономічного зростання й енергетичної безпеки держави.

Методологічною основою є економічна теорія і наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів з теми дослідження. У процесі дослідження застосовані методи моделювання, порівняльного економічного аналізу,

експертних оцінок, супровідних змін, формалізації, системного підходу, багатофакторного прогнозування, емпіричного дослідження, логічного моделювання, програмування, графічний метод та інші.

Інформаційну базу дослідження склали: Конституція України й інші закони, статистична база даних Міністерства вугільної промисловості України, Міністерства палива й енергетики України, Міністерства транспорту і зв'язку України, Міністерства промислової політики і з питань Європейської інтеграції України, Держкомстату України, Державної комісії з паливно-енергетичного комплексу і транспорту України, підприємств і шахт, Укрзалізниці, під'їзних колій залізничного транспорту (ПКЗТ), матеріали Ради по вивченню продуктивних сил НАН України, наукові публікації українських і зарубіжних авторів, результати монографічних досліджень на підприємствах Мінвуглепрому України, Мінпаливенерго і Укрзалізниці.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в наступному:

1. На основі здійснених автором наукових досліджень отримані такі результати, які можна кваліфікувати, **як вперше** отримані:
 - розроблені теоретичні основи концепції прийняття рішень на макрорівні про напрямок і рівень економічного розвитку галузі, сутність якої полягає в необхідності наукового обґрунтування;
 - розглянуто проблему і доведено про доцільність урахування всього комплексу економічних факторів, що прямо і опосередковано впливають на роботу вугільної галузі і її підприємства;
 - запропоновано підходи зі стимулювання інвестиційних процесів у вугільну галузь, що базуються на проведенні планування обсягу інвестицій державними регулюючими структурами;
 - розроблено методологічні підходи взаємозалежної оцінки показників роботи двох базових галузей економіки – вугільної промисловості і залізничного транспорту;
 - розроблено і запропоновано понятійний апарат: «відкритість національної економіки ПЕК», «мертва точка 1 т. товарного вугілля», «демпінгова маржа вугілля», «оптимум ПЕК», «динаміко-хронологічна модель», що складає передумови формування моделі інтеграції до ЄС;
 - обґрунтовано концептуальні основи з формування і розвитку реструктуризації у вугільній галузі, що враховують раніше не аналізовані критерії, та забезпечують виведення галузі зі збитковості до прибутковості;
 - розроблено класифікацію основних макроекономічних показників, яка забезпечує функціонування блока моделі перспективного розвитку вугільної промисловості;
 - доведено на доцільність сформованої структури вантажоперевезень вугілля залізницями і запропоновані варіанти оптимальних моделей цих

перевезень у нинішньому часі та перспективі, що забезпечує суттєве зменшення транспортної складової;

- розроблено моделі з організації управління, планування і регулювання виробничими витратами в частині прямих у цілому по Мінпаливенерго і по окремих об'єднаннях і підприємствах.
2. Отримано такі результати, які можна класифікувати, як **удосконалені**:
- показники, за якими можна оцінити конкурентоспроможність галузі;
 - рекомендації з удосконалення стратегічного планування базової галузі;
 - методика оцінки соціально-економічного стану паливно-енергетичного комплексу з виділенням вугільної промисловості як стратегічного об'єкту та об'єкту економіки, планування і державного регулювання, що на відміну від діючої дозволяє визначити енергетичний потенціал та енергетичну незалежність країни;
 - економічна природа протиріччя між збитковістю галузі і зростаючим потребами у паливі і сировині.
3. Отримано такі результати, які можна кваліфікувати, як ті, що **одержали подальший розвиток**:
- економічний зміст таких понять: «економічний потенціал вугільної промисловості», «економічний потенціал паливно-енергетичного комплексу», «системна характеристика економічних показників», які отримали нову інтерпретацію;
 - концепція формування основних напрямків розвитку вугільної галузі України з використанням обґрунтованих автором систем моделей і зарубіжних підходів до реструктуризації вугільної промисловості;
 - методика мікроекономічних підходів до функціонування підприємств, які дають можливість враховувати конкретні об'єктивні умови виробничої діяльності окремих ланок комплексу (шахти, ЦЗФ, транспортні термінали);
 - методика прогнозування вугільної промисловості на основі діючих та запропонованих підходів під кутом зору внутрішніх і світових перспектив розвитку класичної енергетики.

Практичне значення отриманих результатів полягає в розробці пропозицій щодо удосконалення організації управління, планування і регулювання соціально-економічним розвитком вугільної галузі. Рекомендації щодо зваженого підходу формування тарифної політики у сфері перевезень вугільної продукції залізничним транспортом будуть сприяти підвищенню ефективності галузі. Основні наукові положення і висновки дисертації запропоновані для розроблення концепції розвитку галузі, для ухвалення рішення по формуванню стратегії збалансованого розвитку базових галузей економіки України.

До результатів, які мають практичне значення, належать пропозиції, які стосуються:

- формування варіантів гнучких планів і прогнозів економічного і соціального розвитку галузі, що відповідають умовам її енергетичної стабільності і збалансованості;
- визначення напрямків і рівня економічного розвитку вугільної галузі за допомогою системних показників;
- визначення та прогнозування можливостей економічного та соціального розвитку базової галузі - один з напрямків планування, що може бути покладений в основу курсу з господарського механізму управління галузі економіки.

Практичні рекомендації щодо управління паливно-енергетичним комплексом України впроваджені на підприємствах вугільної галузі і підрозділах залізничного транспорту: Виробниче об'єднання "Донецьквугілля", Акт впровадження основних положень і результатів докторської дисертації з річним економічним ефектом 350000 грн; Товариство "Південтрансбуд", Акт впровадження основних положень і результатів докторської дисертації з річним економічним ефектом 15000 грн; Товариство "Союз Промінвест Донбас", Акт впровадження основних положень докторської дисертації з очікуваним економічним ефектом; ІППК УкрДАЗТу, Акт впровадження основних положень і результатів докторської дисертації, які втілені у вигляді розділів у підручниках і навчальних посібниках автора з грифом Міністерства освіти і науки України, які використовуються у навчальному процесі в Академії залізничного транспорту та інших навчальних закладів. Крім цього мають місце: Акт впровадження основних положень і результатів дисертації за підписом начальника Управління зовнішніх зв'язків Укрзалізниці (УЗ) та Акт впровадження положень і результатів дисертації за підписом Першого заступника начальника Головного управління електрифікації та електрозабезпечення УЗ. Практичне використання окремих положень і матеріалів дисертаційної роботи для розробки схем-прогнозів розвитку та розміщення продуктивних сил регіонів України підтверджено Довідкою, що завірена Виконуючим обов'язки Голови Ради по вивченню продуктивних сил НАН України.

Особистий внесок здобувача. Сформульовані в роботі наукові результати, висновки, рекомендації і пропозиції, а також поняття належать особисто автору і є його науковими розробками.

Дисертація є одноосібно виконаною науковою працею, у якій автором особисто розроблені наукові положення, методичні підходи і практичні рекомендації щодо науково-методичних основ механізму виведення вугільної промисловості зі збиткової в розряд прибуткової. У наукових роботах, які

надруковані у співавторстві, особистий внесок автора зазначений у списку опублікованих робіт в авторефераті на стор. 30-36.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації доповідалися на міжнародних, всесоюзних, всеукраїнських, наукових, науково-практичних і науково-технічних конференціях і семінарах у 1981-2004 роках, основні з них: «Инвестиционная деятельность в условиях перехода к рыночным отношениям» (Уфа, 1992 р.); «Социально - экономическое развитие регионов» (Пермь, 1999 р.); «Регіони в незалежній Україні: пошук стратегії оптимального розвитку» (Харків, 1994 р.); «Проблеми формування і розвитку регіональних механізмів господарювання: Регіон 94» (Харків, 1994 р.); «Економіка і кадри України» (Харків, 1994 р.); «Регіон: стратегія виживання і розвитку Донбасу» (Донецьк, 1996 р.); «Структурні зміни й інвестиційні проблеми української економіки» (Харків, 1996 р.); «Проблеми економіки й удосконалення економічної освіти у вищій школі» (Кіровоград, 1998 р.); «Социально-экономические проблемы развития транспорта регионов» (Ростов-на-Дону, 1997 г.); «Вплив людського фактора на безпеку руху на залізничному транспорті» (Луганськ, 1999 р.); «Формування механізму регіонального управління в Україні» (Харків, 2001 р.); «Підвищення безпеки через активізацію людини» (Львів, 2001 р.); «Екологічний менеджмент у загальній системі управління» (Суми, 2001 р.); «Проблеми економіки транспорту в умовах реструктуризації» (Дніпропетровськ, 2001 р.); «Проблеми економіки транспорту» (Дніпропетровськ, 2002 р.); «Розвиток підприємницької діяльності на Україні. Історія та сьогодення» (Тернопіль, 2003 р.); «Проблеми розвитку міжнародних транспортних коридорів і формування єдиної транспортної системи» (Коктебель, 2004 р.).

Результати дослідження використовуються в навчальному процесі в курсах: «Стратегія підприємства», «Стратегічне управління», «Стратегічний менеджмент», «Розміщення продуктивних сил», «Економіка міжнародних перевезень», «Єдина транспортна система», «Оперативне управління підприємством», «Основи екології і природокористування», «Економіка зарубіжних країн».

Публікації результатів дослідження. Основні ідеї, заходи і результати досліджень представлені в 92 опублікованих роботах, у тому числі в авторській монографії обсягом 25,7 друк. арк.; 53 статті 19,71 друк. арк.; у 35 наукових фахових виданнях 19,1 друк. арк. Загальний обсяг публікацій 121,18 друк. арк., належить автору 64,06 друк. арк.

Структура й обсяг роботи. *Дисертація складається зі вступу, семи розділів, висновків, зі списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації 387 сторінок друкованого тексту, у тому числі 40 таблиць, 32 формул, 59 рисунків, списку використаних джерел літератури 346 і 7 додатків на 119 сторінках.*

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі *«Розвиток концепції управління паливно-енергетичним комплексом у ринкових умовах»* пропонується алгоритм управління паливно-енергетичним комплексом України (рис. 1). У розділі проведений аналіз концепції Національної енергетичної програми України, та інших програмних документів Кабінету Міністрів.

Розкрито причини, що викликають істотний спад виробництва енергоносіїв, де має місце явне протиріччя між наявністю значної сировинної бази та значною перевитратою паливно-енергетичних ресурсів унаслідок неефективного використання устаткування, залучення застарілих технологій, а також надмірних витрат при переробці, транспортуванні і споживанні їх. Звернено увагу на недосконалість відкритих товарних ринків (бірж, аукціонів) із продажу продукції ПЕК. Разом з тим, загальний порядок дій, спрямованих на інтеграцію енергетики України в енергетичний сектор Європейського Союзу, припускає проведення негайної реструктуризації і розроблення стратегії її розвитку, що забезпечить *«відкритість національної економіки ПЕК»*. Підкреслюється важливість розроблення політики енергетичної безпеки України, де цементуючим компонентом виступає вугільна промисловість. Саме дана обставина послужила основою для прийняття найважливішого документа Програми *«Українське вугілля»*.

Для практичної реалізації зазначеного вище документа надзвичайно важливим вважалося проведення комплексу робіт із закриття нерентабельних підприємств з одночасною компенсацією потужностей за рахунок введення в експлуатацію нових об'єктів, тобто створення передумов для забезпечення *«оптимуму ПЕК»*.

Розглянуто методологічні питання розвитку паливно-енергетичного комплексу як стратегічного об'єкта, а також об'єкта організації управління, планування і державного регулювання.

Аналіз вітчизняних та зарубіжних джерел свідчить про те, що вчені та фахівці підкреслюють важливість і вагомість пошуку шляхів підвищення ефективності роботи саме вугільної галузі, яка має реальні перспективи подальшого розвитку. Разом з тим більшість схиляється до точки зору про необхідність приведення механізму господарювання в галузі до потреб і вимог ринку. Одні виходять із пропозиціями про корпоратизацію підприємств, акціонування, приватизацію, інші - присвячують розробленню концепції відокремленості регіонів, треті - наголошують на вирішенні складної проблеми з основними виробничими фондами. Більша частина дослідників схиляється до необхідності проведення комплексної реструктуризації галузі. Саме останні вимагають науково-обґрунтованого механізму фінансування комплексу заходів,

у числі яких ключовим моментом є вирішення соціальних питань для звільнених працівників підприємств які закриваються.

Вивчені та обґрунтовані зарубіжні підходи до управління ПЕК. Підкреслюється, що сучасні дослідження в області економіки, палива й енергетики, свідчать про те, що в недалекому майбутньому споживання нафти і газу у світі перевищить приріст їхніх запасів. Накопичений світовий і вітчизняний досвід дав можливість для побудови теоретичних та методологічних підходів щодо розвитку паливно-енергетичного комплексу як стратегічного об'єкта та необхідність використання методики організації управління, планування і державного регулювання, яка є фундаментом для забезпечення енергетичної безпеки держави. Доказано, що практично відсутні дослідження з питання державного регулювання галузю на етапі її відродження і входження в ринкову економіку в контексті взаємоув'язки з головним кістком – залізничним транспортом. Останній є ланцюгом, що забезпечує перевізний процес і, як прямо, так і побічно впливає на собівартість вугільної продукції.

У розділі дана оцінка розподілу окремих енергоресурсів у розрізі споживачів і очікувані варіанти зміни енергобалансу в перспективі. Звертається увага на роль і вагомість науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок в сфері формування «оптимуму ПЕК» і удосконалення механізму формування національної енергетичної програми. Підкреслено на необхідність регулюючої ролі держави в питаннях стимулювання розвитку вугільної промисловості, а також на нові тенденції у формуванні енергетичної політики як на регіональному рівні, так і у питаннях нових форм державного регулювання енергозбереження.

Доказано, що формування науково-обґрунтованого механізму регулювання паливно-енергетичного комплексу нерозривно пов'язане з розширенням функцій держави на макроекономічні аспекти видобутку, виробництва, транспортування, переробки енергоресурсів.

У другому розділі «Соціально-економічне значення паливно-енергетичного комплексу України» розглядається ПЕК як сукупність родинних базових галузей країни, що забезпечують потреби народного господарства енергоносіями. Проблема забезпечення енергоносіями — одна з найбільш важливих в Україні, оскільки від неї залежить енергетична безпека країни.

Виявлені основні причини, за якими Україна змушена імпортувати газ, нафту, вугілля, електроенергію на загальну суму до 8 млрд., дол. на рік. Науково обґрунтовано, що Україна є однією з найстаріших вуглевидобувних і нафтогазовидобувних країн світу, яка може забезпечити потреби у енергоносіях за рахунок власних ресурсів.

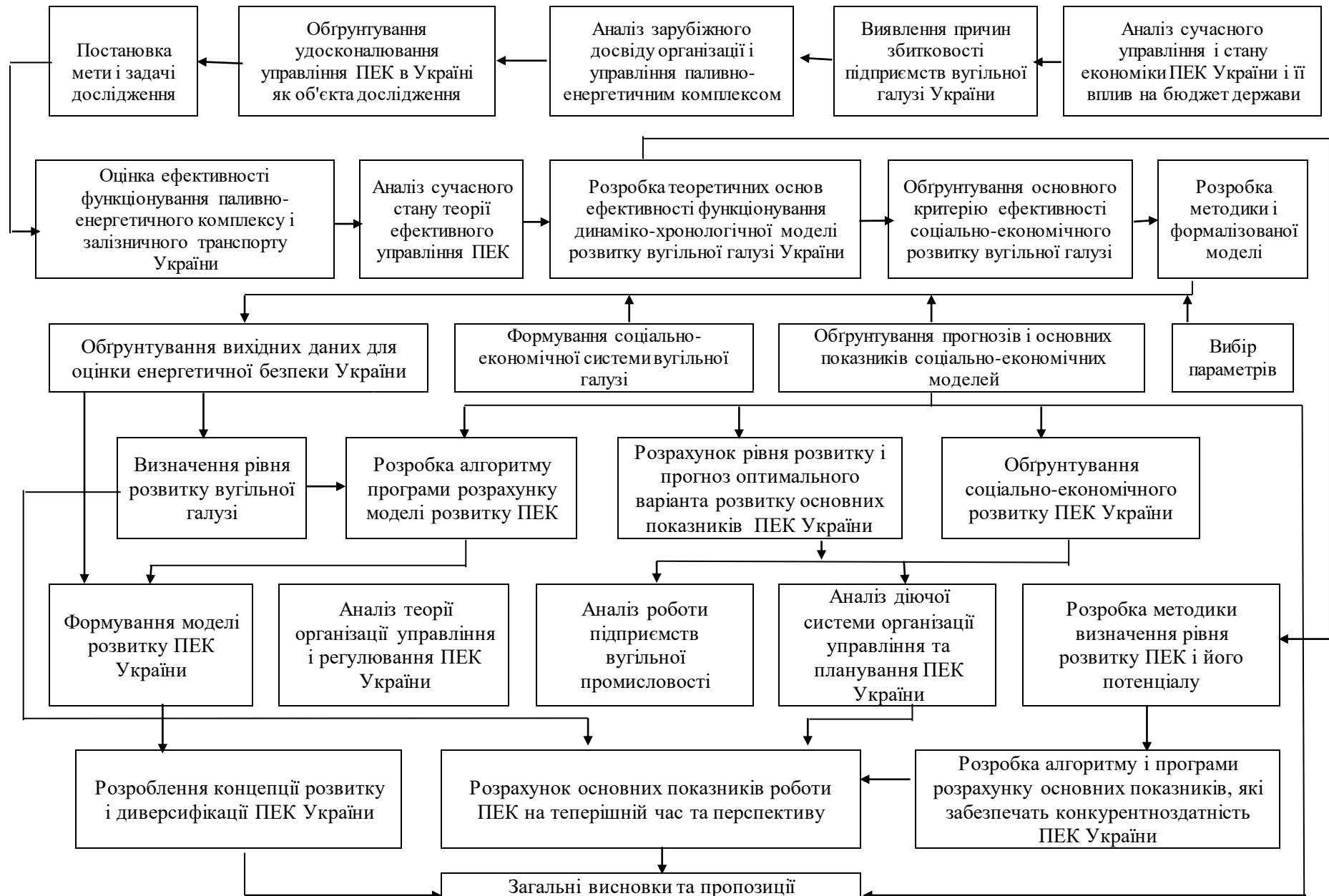

Рис. 1. Алгоритм управління паливно-енергетичним комплексом ПЕК України

Головні виробники електроенергії — теплові електричні станції (ТЕС) — страждають через надмірну вартість вітчизняного вугілля і не менш дорогого газу. Витрати на виробництво електроенергії сьогодні перевищують ціну продажу її споживачам. Надзвичайно високий ступінь зносу основних виробничих фондів ТЕС підвищує виробничі витрати та збитковість.

Теоретично обґрунтовано, що погіршення фінансового стану України відбулося за рахунок великих обсягів імпорту енергоносіїв та значного підвищення цін на них.

Це привело до необхідності розроблення цільової програми імпорту первинних паливно-енергетичних ресурсів для потреб України на період до 2010 року з одночасним визначенням обсягів капітальних витрат на розвиток ПЕК. Визначені концептуальні підходи у вирішенні проблеми енергетичної забезпеченості: проведення активної політики ресурсо- і енергозбереження; максимально можливе, економічно й екологічно виправдане використання власних енергоресурсів; здійснення структурної перебудови економіки, істотне зменшення енергоємності виробництва; орієнтація на використання альтернативних видів палива й енергії.

Проведено комплексний аналіз роботи ПЕК України. У результаті виявлено, що забезпеченість України в паливно-енергетичних ресурсах здійснюється за рахунок використання власної вуглеводної сировини, а також первинних ресурсів атомної і гідроенергії. Разом з тим, має місце імпорт в обсязі 40 млн т нафти і близько 70 млрд м³, газу з закордонних держав, де домінуючу роль займають Росія, держави Середньої Азії й Азербайджан.

На підставі вивчення та узагальнення теоретичних та методологічних основ багатовікового досвіду розвитку вугільної галузі автором уперше розроблена та запропонована динаміко-хронологічна модель розвитку (ДХМР) вугільної галузі, яка надається на рисунку 2, що охоплює весь період її функціонування й орієнтована на найближчу і подальшу перспективи. ДХМР вводиться як понятійний апарат.

Зіставляючи ступінь впливу сировинних, паливно-енергетичних і трудових ресурсів, а також регіонів споживання готової продукції (палива), була удосконалена методика енерго-виробничих циклів. Сполучення енерго-виробничих циклів (ЕВЦ) формують просторово-технологічну основу територіально-промислових комплексів. Таким чином, метод ЕВЦ більш прийнятний для обґрунтування оптимуму ПЕК, а також комплексних формувань - промислових вузлів і районів. Так, у промислові формування доцільно виділяти, і регламентувати їхню діяльність, користуючись галузевим методом. Метод ЕВЦ виправданий не тільки з точки зору промислових вузлів і районів, але він корисний для розкриття резервів, підвищення продуктивності праці й економії ресурсів ПЕК (повна раціональність), по лінії руху палива від його сировинного змісту до переробки (споживання) і випуску готової

продукції. Методика пропонується як інструмент планування і державного регулювання розвитку галузі.

Автором виявлені основні причини низького видобутку та подорожчання вугілля: катастрофічний знос основних виробничих фондів; значне погіршення гірничо-геологічних умов; зменшення потужності продуктивних горизонтів, яке складає близько метра; кожна восьма тонна, що вилучається, видобувається на крутому падінні; збільшення глибини гірських розробок до 1000-1300 метрів; значна частина розроблюваних горизонтів небезпечна по гірським ударам і раптовим викидам вугілля і метану; високий ступінь обводненості горизонтів, високий відсоток виробничого травматизму і смертності. Автором класифіковані загрози енергетичної безпеки України, що розмежовують внутрішні і зовнішні фактори.

Виявлені значні втрати робочого часу, що пов'язані як із соціально-економічною незадоволеністю, так і з поганою організацією праці.

Досліджено динаміку капітальних вкладень у вугільну промисловість з Державного бюджету і за рахунок засобів галузі з 1987 р. Доведено, що ці інвестиційні проекти не відповідають вимогам сьогодення і мають потребу в науковому обґрунтуванні. Ці фактори є передумовою для розроблення теоретичного підходу до виявлених проблем.

Розділ третій «Аналіз діяльності Мінпаливенерго України і підприємств галузі» присвячений аналізу роботи за період з 1999-2003 рр. за основними показниками з застосуванням методів динамічного ряду, факторного аналізу, кореляційної залежності, відносних та абсолютних величин, порівняльного та інших.

Виявлені причини негативного характеру, що впливають на ефективність виробництва вугільної продукції, причини кризи, що негативно відбилися на всьому народно-господарському комплексі.

Виявлено недоліки при розподілі умовно постійних витрат. Вважається доцільним при плануванні собівартості на підприємствах, що видобувають одночасно кілька сортів вугілля, переглянути облік адміністративних і загально виробничих витрат з урахуванням зміни обсягу видобутку вугілля. Теоретично доказано, що об'єднання збиткових підприємств може бути напрямком стратегічних рішень, реалізація яких приведе до скорочення витрат у частині адміністративних.

Встановлено високий ступінь залежності собівартості вугілля від обсягів його видобутку за рахунок використання математичного апарату. Розрахунки показали, що зменшення обсягів видобутку вугілля веде до зростання собівартості з імовірністю 0,95. Усі виробничі витрати за елементами витрат також відбивають цю тенденцію.

Розкрито диспропорції співвідношення собівартості й оптової ціни. Доведено, що у вугільній галузі порушено основний закон ринкової економіки,

який забезпечує підвищення ціни над собівартістю на мінімальний відсоток рентабельності.

Виявлена і математично доведена залежність між зниженням видобутку вугілля і зростанням виробничих витрат. При збільшенні обсягу видобутку вугілля і використанні більш вдосконаленої техніки створюються сприятливі умови для поліпшення якості роботи, зростання продуктивності праці, інтенсивності використання нової техніки, застосування більш прогресивних методів видобутку вугілля, зменшення собівартості видобування вугілля та підвищення його конкурентноздатності.

З загальної кількості факторів, що впливають на виробничі витрати, виділені: народно-господарські, внутрішньогалузеві, залежні від характеру послуг, організації і характеру роботи видобувного підприємства.

Класифіковано причини збитковості підприємств Мінпаливенерго, що складаються з об'єктивних і суб'єктивних факторів. Доведена доцільність стратегічного підходу до формування інвестиційної активності галузі. Обґрунтована доцільність тарифних знижок на перевезення готової товарної продукції залізничним транспортом.

Розділ четвертий «Взаємодія паливно-енергетичного і транспортного комплексів» присвячений дослідженню ступеня взаємозалежності двох базових галузей економіки країни з метою виявлення взаємодії і пріоритетів зі стратегічної точки зору. Дослідження взаємодії двох базових галузей розглядалося з позиції півторавікового досвіду з метою пошуку найбільш оптимального рішення як уже досліджуваних об'єктів, так і держави в цілому. Доведено, що збільшення видобутку вугілля залежить від зниження витрат на його транспортування залізничним транспортом. Це є передумовою для розроблення моделі внутрішніх економічних зв'язків, що описані в сьомому розділі.

Як свідчить світовий досвід транспортування вантажів, саме вугільна промисловість у більшості випадків створювала стартові позиції для прокладання залізничних магістралей і виступала як вагомий аргумент для науково-технічного прогресу на залізницях. Дослідження роботи залізничних компаній США і європейських країн протягом останніх 150 років дає підставу стверджувати, що масові перевезення твердого палива займають більше половини усього вантажообігу. Ряд країн розширюють діяльність спеціальних транспортних вугільних коридорів (США, Південно-Африканська республіка), перевезення твердого палива європейськими залізницями є проблемою, що знаходиться в загальній стратегії досліджень ряду міжнародних організацій, таких як Міжнародний союз залізниць (МСЖД), співтовариство європейських залізниць (CER), Міжнародний союз суспільного транспорту (UITR) та інших. Перед європейськими залізницями поставлена задача розвитку великовагового руху, у тому числі перевезень вугілля на далекі відстані.

Теоретично обґрунтовано важливість відзначених підходів до розробки стратегії вантажних залізничних перевезень в Україні, що має для цього реальні економічні передумови.

Визначено причини зміни в перевезеннях вугілля в місцевому, внутрішньо регіональному і транзитному сполученнях, що привели до істотного спаду всього перевізного процесу. Динаміка змін підкреслює важливість організації управління, планування і державного регулювання у варіанті взаємозалежного розвитку як вугільної галузі, так і залізничного транспорту. Хронологія динаміки вантажообігу залізниць практично відповідає підйомам і спадам економічної активності вугільної промисловості Донбасу. Прогнозна оцінка видобутку вугілля до 152,4 млн т у 2000 році не досягла рівня приросту вантажних перевезень, що планувався.

Визначено значення ПКЗТ (під'їзді колії залізничного транспорту) у перевезенні паливних вантажів. Довжина ПКЗТ більш ніж у 2 рази перевищує розгорнуту довжину магістральних залізниць. Доведено, що транспорт ПКЗТ, як і внутрішньовиробничий транспорт шахт і ЦЗФ (Центральні збагачувальні фабрики), відіграє важливу роль у стратегії розвитку паливно-енергетичного комплексу і вугільної промисловості.

Розкрито важливість залізничних перевезень коксу для металургійних підприємств України. У дисертації знайшли місце пропозиції у частині оптимізації перевізного процесу зазначеної номенклатури вантажів.

Вирішені проблеми взаємодії вантажоперевезень, що мають місце в умовах взаємодії вугільної галузі і залізничного транспорту.

П'ятий розділ дисертації “Соціально-економічне обґрунтування проведення реструктуризації підприємств ПЕК” акцентує на тому, що, враховуючи особливості економічного розвитку вугільної промисловості у більшості країн світу і спираючись на накопичений досвід управління нею, можна стверджувати, що галузь в основному залишиться в державній власності. Отже, тільки держава, використовуючи ефективні механізми планування і державного регулювання, може забезпечити стабільний розвиток галузі.

Дефіцит Державного бюджету і відсутність інвестиційних проектів у вугільну промисловість стали головною причиною погіршення роботи галузі. Умовами подолання негативного становища є реструктуризація управління галузі. У нинішній час діє трирівнева структура управління, наукове удосконалювання якої дозволить здійснити більшість технічних, економічних і соціальних задач і управлінських функцій. Важливими й актуальними продовжують залишатися питання регулювання власності.

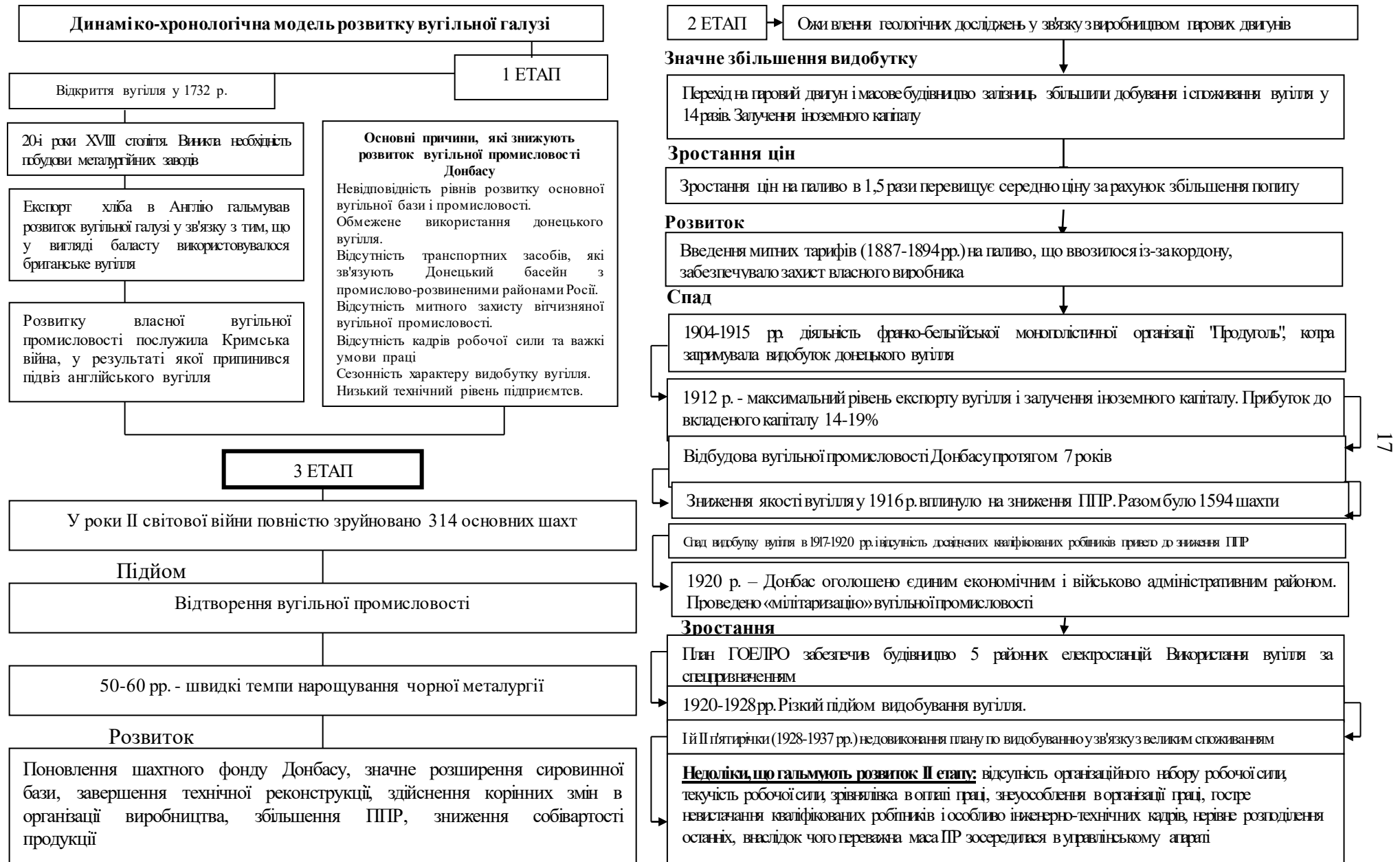

Рис. 2. Динаміко-хронологічна модель розвитку вугільної галузі (початок).

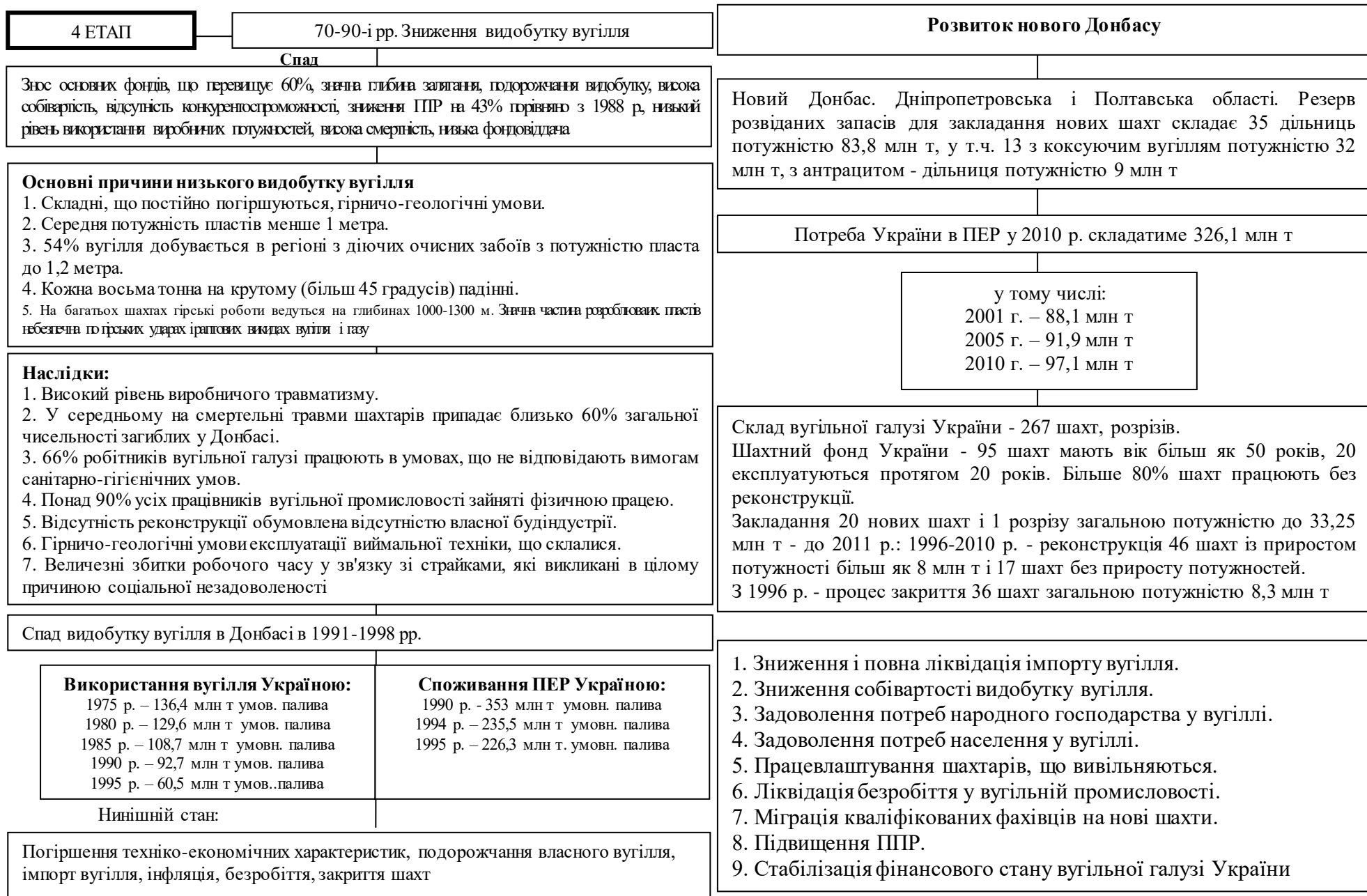

Рис. 2 - Динаміко-хронологічна модель розвитку вугільної галузі (закінчення).

Основними задачами, що стоять перед Мінпаливенерго і Департаментом вугільної промисловості, є розроблення і реалізація стратегічного плану розвитку галузі. Управлінські структури середньої і нижньої ланки покликані сьогодні розробляти і втілювати в життя переважну більшість виробничих, економічних і соціальних питань на мікрорівні. Стратегія виробничого об'єднання або підприємства, що розроблена і реалізується, спирається на комплекс природних, економічних і соціальних передумов, що формують конкурентні переваги підприємства, яке розглядається. Задачі створення повноцінного внутрішнього ринку орієнтує підприємство на пошук нових (додаткових) видів діяльності.

Доведена доцільність збереження об'єднання і забезпечення самостійності шахт на підставі:

- відсутності перешкод у розвитку і зміцненні підприємництва, а, отже, можливості швидкого переходу повною мірою до ринкової економіки;
- прискореного формування ринку за рахунок появи більшої кількості суб'єктів вільної конкуренції;
- більш гнучкої і динамічної структури управління, що дозволяє легше пристосовуватися до змін у зовнішньому середовищі;
- зниження витрат на утримання управлінського апарату;
- поліпшення можливості для здійснення приватизації підприємства й освоєння нових виробничих відносин, для організації різних асоціацій й інших подібних форм управління, за власним вибором.

Констатовано, що вихід зі складу об'єднання підприємств із найбільш потужним виробничим потенціалом автоматично погіршує економічні і соціальні умови інших підприємств, що не виправдано економічно і несправедливо з соціальної точки зору.

Концепція управління об'єднанням будується на принципах:

- повної реалізації прав власника за допомогою відповідних структур;
- максимальної ефективності і корисності для шахт інших структур, сформованих на підставі добровільної передачі їм шахтами певних функцій, прав і засобів;
- повної самостійності і відповідальності підприємств у всіх питаннях господарської діяльності в рамках діючого законодавства;
- максимально можливої концентрації влади в об'єднанні для вирішення тих питань, що входять у його компетенцію на період реструктуризації.

Визначено задачі діяльності підприємства і найбільш перспективні напрямки бізнесу. Серед останніх надзвичайно актуальним постає організація спільних із закордонними партнерами підприємств, у першу чергу тих, що спеціалізуються на поліпшенні якості вугілля (збагачувальна фабрика чи

установки по брикетуванню) і на виробництві дефіцитних матеріалів і устаткування для вугільних шахт.

Запропоновано основні напрямки удосконалення механізму державного регулювання зайнятості осіб, звільнених унаслідок закриття шахт, і напрямку удосконалення механізму державного сприяння зайнятості.

Підкреслено важливість вирішення економіко-правових проблем реструктуризації вугільної промисловості, класифіковано перелік проблем, що виникають у ході реструктуризації вугільної промисловості, розглянута ситуація, у процесі якої починає функціонувати «інститут правонаступництва», критично проаналізовані законодавчі акти, що передбачають міри соціального захисту працівників, що вивільнюються.

Важливість вирішення соціальних питань пояснюється надзвичайно високим рівнем травматизму і смертності в галузі. Реструктуризація, що проводилася раніше, не створила передумови зниження смертності в галузі, навіть на фоні виведення з експлуатації найбільш небезпечних шахт, дільниць і забоїв. Закриття шахт веде до «занепаду» міст і робочих селищ. Підкреслюється те, що реальність працевлаштування шахтарів, що вивільнюються, деякою мірою може бути зміцнена організаційним характером реструктуризації і безумовною наявністю державної підтримки, тобто і тут першочергову роль відіграють інструменти планування і державного регулювання.

Критично розглянута ситуація функціонування єдиного технологічного ланцюга «вугілля - кокс – метал». Пропонуються критерії відповідальності вищих державних органів управління в питаннях розвитку вугільної промисловості, розглянуті варіанти компенсації витрат на реалізовану вугільну продукцію (районні коефіцієнти, механізм спеціальної надбавки до тарифів на електроенергію). Досліджено можливості реструктуризації боргів підприємств.

На прикладі безперспективних підприємств компаній «Лисичанськвугілля» і «Торезантрацит» здійснене моделювання просторових систем мікрорівня вуглевидобувного підприємства.

Шостий розділ «Стратегічні напрямки проведення реструктуризації ПЕК України» мав на меті побудову теоретичного фундаменту й обґрунтування методичних підходів до програми реструктуризації галузі з метою досягнення конкурентостійкості підприємств. Визначені причини непривабливості шахт для приватизації або оренди. На підставі комплексного аналізу вивчення офіційних документів розроблена схема реструктуризації вугільної галузі, яка здійснювалася протягом останніх 10 років.

Комплекс періодично прийнятих офіційних документів свідчить про недостатнє наукове опрацювання цього складного і суперечливого процесу. Виявлені недоліки в питаннях забезпечення програми реструктуризації послужили підставою наукового обґрунтування етапів реструктуризації, де подаються цілі 90-х і 2000-х років і наслідки у вигляді адекватного реагування

на провали в практичній реалізації раніше прийнятих документів. У дисертації подаються питання, на які відсутні відповіді й в офіційному останньому документі – Програмі «Українське вугілля» (Постанова КМ України від 19 вересня 2001 року № 1205). Це :

- який рівень збитковості в діяльності шахти може бути основою для ухвалення рішення про її закриття;

- скільки шахтарів буде звільнено згідно з кожним із можливих сценаріїв здійснення реструктуризації вугільної галузі і яка кількість їх буде працевлаштована на підприємствах вугільної промисловості й в інших галузях економіки;

- який обсяг фінансової підтримки необхідний для створення нових робочих місць і ліквідацію старих, які джерела фінансування й у яких пропорціях вони будуть брати участь у цьому процесі.

Найбільш уразливим у відзначеному документі є те, що відсутній розділ, який регламентує надання соціального захисту гірникам, що вивільняються, і відповідно не визначені показники обсягів підтримки державної допомоги з їхнього працевлаштування чи адресної матеріальної допомоги, оскільки без наявності фінансової підтримки дійсна програма не знайде свого втілення. Доведено, що нинішній етап реструктуризації відбувається без урахування величезного комплексу обставин, які прямо чи посередньо впливають на стан галузі.

Недолік нинішнього етапу реструктуризації, що здійснювався без врахування програми галузевого розвитку і у відсутності програми реструктуризації, привів до неможливості розроблення енергетичної стратегії України. Програма реструктуризації, таким чином, не була реалізована. Тому здійснено наукове обґрунтування проведення реструктуризації вугільної галузі України, що полягає в створенні теоретичного і методологічного підходу щодо етапів її проведення, джерел, розмірів і механізму фінансування, математичного моделювання щодо прийняття найбільш оптимального варіанта, що дозволить досягти значного підвищення ефективності роботи вугільної галузі з мінімально можливими витратами стосовно її здійснення. Пропонована програма реструктуризації. Наукова новизна запропонованої автором програми реструктуризації вугільної галузі полягає в комплексному підході її проведення:

- враховуються всі Державні Програми й Укази Президента України, Постанови Уряду України з реанімування вугільної галузі як основного стратегічно важливого енергетичного об'єкта;

- враховано всі питання, на які раніше не були дані відповіді в Програмних документах;

- враховано соціальні наслідки і намічені заходи щодо їхнього пом'якшення при здійсненні етапу по закриттю шахт;
- розраховано економічний ефект від результатів здійснення реструктуризації;
- усі заходи подаються на рівні державного і внутрішньогалузевого регулювання.

Зміна форми власності надасть можливість забезпечити державу і населення вугіллям за мінімально можливими цінами. Здійснення процесу приватизації певної кількості підприємств приведе до скорочення держпідтримки й економії засобів Держбюджету, підвищення ефективності роботи приватизованих підприємств за рахунок застосування стратегії низьких витрат. Більш ефективне використання робочого часу і робочої сили, зниження енергетичних, матеріальних і трудових витрат дозволять забезпечити рентабельність цих підприємств. Як наслідок з вище сказаного - за рахунок підвищення прибутку відбудеться значне поповнення Державного бюджету України.

Автором науково обґрунтоване створення відкритих акціонерних товариств із метою забезпечення внутрішнього і зовнішнього інвестування цих підприємств. Запропонована модель, визначена її адекватність, обрано кращий, оптимальний варіант розвитку цих підприємств.

Особливий механізм приватизації забезпечить створення додаткової емісії акцій. Передбачається продаж пакета за мінімально можливою ціною. У результаті це дозволить здійснити трансформацію кредиторської заборгованості, збільшити обсяги видобутку вугілля, підвищити рівень життя працівників цих підприємств, знизити собівартість вугілля і домогтися його конкурентоспроможності на вітчизняному і закордонному ринках.

Розроблена Програма і схема поетапного реформування вугільної галузі на найближчу і далеку перспективи, що включає періоди виведення галузі з кризи, досягнення галуззю в цілому стабільного стану і, нарешті, стабілізацію і конкурентостійкість підприємств вугільної галузі України (рис. 3). Запропонований комплекс заходів буде здійснюватися поетапно з основною метою – мінімізація витрат вугільної галузі і забезпечення держави і населення України вугіллям. Реалізація мети концепції забезпечить необхідний рівень видобутку вугілля для потреб національної економіки України.

Запропоновано програмний документ, який повинний регламентувати порядок здійснення реструктуризації галузі, що розглядає «твердий» і «м'який» сценарії здійснення реструктуризації. Розроблено і подано заходи щодо здійснення фінансування програми реструктуризації, розроблені можливі форми фінансово-економічних механізмів підтримки і підвищення ефективності підприємств ПЕК України, соціально-економічні важелі держпідтримки. Розроблено комплекс заходів, спрямованих на стабілізацію

роботи паливно-енергетичного комплексу України на ближчу і далеку перспективи.

Рис.3. Програма поетапного реформування вугільної галузі

Розроблено стратегію реструктуризації галузі (рис. 4).

Автором також розроблені основні напрямки адаптації національного законодавства і технічних нормативів до вимог, що висуває ЄС щодо паливно-енергетичного комплексу України.

Пропонується модель міжгалузевого ринку вугільної промисловості.

У цьому розділі «Модельовання перспективного розвитку вугільної промисловості України» розроблена модель внутрішніх економічних зв'язків в Україні. Вона являє собою лінійну систему витрат у вигляді

$$p_i q_i = p_i c_i + b_i (\mu - \sum_R p_R c_R) + v_i ,$$

$$\sum b_i = 1 , \quad (1)$$

де v_i — стохастичний член; p_i —ціна товару i ; q_i — кількість цього товару, що купується; μ - загальна сума грошових витрат (для стислості - прибуток); b_i і c_i - параметри; індекс i змінюється від 1 до n і означає кількість розглянутих товарів.

При введенні лінійних перемінних трендів у коефіцієнти b вона набуває такого вигляду:

$$p_i q_i = p_i c_i + (b_i^0 + b_i^1 \theta) (\mu - \sum_R p_R c_R) + v_i ,$$

$$\sum b_i^0 = 1, \sum b_i^1 = 0, \quad (2)$$

де θ - час.

Після проведення визначених математичних перетворень використовується формула

$$\pi_G^\theta = \sum_G p^\theta q^\theta / \sum_G p^\theta c^\theta , \text{ так що } Z_G \approx \sum_G p^\theta c / \pi^\theta \approx \sum_G p^0 c .$$

$$(3)$$

Для групових витрат, перетворюючи попереднє рівняння, ми одержимо таке:

$$\beta_i^0 = b_i^0 / b_G^0 ; \beta_i^1 = b_i^0 / b_G^0 \{ b_i^1 / b_i^0 - b_G^1 / b_G^0 \} , \quad (4)$$

Максимізація функції і перетворення параметрів для оцінки максимальної правдоподібності використовується

$$\frac{d \log L^*}{db} = \sum_t (\mu_t - p_t' c) \bar{V}^{-1} \{ \bar{p}_t q_t - \bar{p}_t c - b (\mu_t - p_t' c) \} = 0 , \quad (5)$$

$$\frac{d \log L^*}{dc} = \sum_t (\bar{p}_t - p_t' b') \bar{V}^{-1} \{ \bar{p}_t q_t - \bar{p}_t c - b (\mu_t - p_t' c) \} = 0 . \quad (6)$$

Оскільки неточності можуть переважити переваги ієрархічного підходу в інших відносинах, доцільно розглянути способи рівнобіжного добуття правдоподібних результатів. Існує дві можливості:

перша умова

$$\tilde{b} = \left\{ \sum_t (\mu_t - p_t' c) p_t (q_t - c_t) \right\} / \sum_t (\mu_t - p_t' c)^2 \quad (7)$$

Рис. 4. Стратегічні напрямки ефективного розвитку вугільної промисловості України

Другий спосіб являє собою різновид первісної ітеративної процедури. Зазначене становище може бути описане з введенням у модель вже описаних нами тимчасових трендів. Важливіше те, що моделювання руху цін, засноване на застосуванні адитивної функції корисності, не відповідає процесам, які реально відбуваються. Причина даної обставини полягає в тому, що для адитивних процесів ми можемо записати модель у вигляді:

$$S_{ij} \propto \frac{dq_i}{d\mu} * \frac{dq_i}{d\mu}, (i \neq j), \quad (8)$$

де S_{ij} —компенсована похідна q_i до p_j .

Другим важливим моментом розділу є побудова моделі розподілу паливно-енергетичних ресурсів в Україні. В основу лягла матриця Леонтьєва. Вибір споживання у вигляді максимізованої змінної величини заснований на допущенні про існування деякої функції корисності економіки $U=U(C)$, де U —рівень корисності, а C —споживання. Таке припущення відповідає традиційному підходу економістів, зокрема, воно використовується в роботах з теорії оптимальності зростання економіки. Зазначений підхід припускає, що добробут суспільства являє собою функцію рівня його споживання. Це відправне посилення останнім часом піддається дуже сильній критиці, але його застосування виходить з ідеї, що найбільш істотним елементом при аналізі добробуту є все-таки споживання.

У цьому ж розділі розроблені моделі перспективного розвитку вугільної промисловості України. Як математичний апарат застосовувалася типова програма “Олімп”, за допомогою якої з безлічі розрахункових функцій, кривих росту, баз моделей визначена оптимальна. Побудовано моделі розвитку вугільної галузі по видобутку вугілля з прогноною оцінкою на ближню і далеку перспективи. Адекватність моделі дорівнює 80,518. Рівняння значуще з імовірністю 0,95. Також побудовано модель і зроблено прогноз по таких основних показниках розвитку вугільної галузі, як видобуток коксу, збагачення вугілля, собівартість однієї тонни добутого і товарного вугілля, оптова ціна однієї тонни вугілля, витрати на транспортування вугілля, виробничі витрати, пов'язані з видобутком річного обсягу вугілля, адміністративні витрати, загально виробничі витрати, витрати на матеріали, паливо, електроенергію і заробітну плату.

Моделі виконані з урахуванням заходів, розроблених автором, пов'язаних з реструктуризацією управління вугільної промисловості

Оптимально обрані функції моделі відповідають галузевій програмі реструктуризації вугільної промисловості й особистому внеску автора, прогнозній оцінці до 2008 року – вихід із кризи і задоволення потреб населення і народного господарства України вугіллям. За прогнозом у 2006 році видобуток вугілля складатиме 58,785 млн т, а в 2008 році за умов здійснення

заходів автора видобуток вугілля повинен скласти 83,99 млн т. Науково обґрунтований підхід до проблеми державного регулювання дозволить регулювати собівартість однієї тонни товарної вугільної продукції за рахунок внутрішніх можливостей галузі, за рахунок впровадження наукових розробок і за рахунок взаємодії з залізничним транспортом України. Внесок автора полягає у тому, що вперше досліджено проблему вугільної галузі в розрізі кожного ДХК і ВО і розроблено модель виходу з кризової ситуації по кожному підприємству і галузі в цілому. Автором доведено, що за рахунок упорядкування витрат вугільної промисловості і взаємодії з залізничним транспортом України знизяться витрати не тільки двох галузей, але і галузей, що споживають вугільну продукцію, тобто усього народногосподарського комплексу України.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі розроблені теоретичні положення, методологію, запропоновано механізм організації, управління, планування і регулювання саме вугільної галузі, яка у сукупності з залізничним транспортом покликана створити умови сталого економічного розвитку, забезпечити енергетичну безпеку України, сформувані передумови для інтеграції країни до ЄС. Вибір стратегічного розвитку галузі і реалізація програми реструктуризації її цілком спирається на зважену, науково-обґрунтовану політику планування і державного регулювання. Іншими словами, розвиток вугільної промисловості, що має дійсні пріоритети і з погляду сировинних запасів, і з позиції очікуваного нахилу убік відродження її у світі, потрапляє виключно в сферу інтересів держави, яка повинна бути відповідальною за реалізацію названої стратегії.

Таким чином, у дисертаційній роботі створено фундамент для посилення ролі державних інститутів і тим самим забезпечити формування і розвиток ринкових механізмів впливу на вугільну промисловість.

Формування і реалізація концепції розвитку галузі дозволяє забезпечити не тільки економічну, але і політичну стабільність, вирішити соціальні питання, що накопичилися і поглибилися, не тільки в галузі чи в Донбасі, а й у цілому в державі.

Одночасно з цим зростання видобутку і поліпшення якісних характеристик вугілля дозволить забезпечити йому конкурентоспроможність не тільки на внутрішньому, але і на зовнішньому ринках. Прогнозований «ривок» розвитку вугільної галузі як ланцюгова реакція буде відображена на збільшенні перевезень залізничним транспортом, що забезпечить і цій базовій галузі умови для подальшого розвитку перевізного процесу.

Істотне збільшення продукції галузі і обсягів перевезень є передумовою для інвестиційної привабливості вугільної промисловості і залізничного

транспорту. За рахунок пропозицій очікується значне оновлення основних виробничих фондів галузі та доведення їх до рівня європейських і світових критеріїв. У вугільній промисловості дана обставина дозволяє розв'язати найважливішу задачу – зниження рівня травматизму і смертності гірників внаслідок надзвичайно високої аварійності підприємств.

Основні наукові результати полягають у такому:

1. Аналіз стану вугільної промисловості України свідчить про відсутність позитивних змін. Так, у вугільній галузі мають місце досить складні соціально-економічні проблеми, з подоланням яких, на жаль, самостійно підприємства впоратися не мають можливості. Це підкреслює доцільність механізму організації управління, планування і регулювання галуззю, як і усім паливно-енергетичним комплексом.

2. Вивчення етапів розвитку вугільної промисловості в зарубіжних країнах дозволило акцентувати увагу саме на необхідності більш активної участі держави у питаннях реалізації стратегії галузі, яка в Україні буде надалі гарантом енергетичної безпеки.

3. Запропоновано вугільну галузь України розглядати як серцевину паливно-енергетичного комплексу. Саме це підкреслюється у динаміко-хронологічній моделі розвитку галузі, що складена, розроблена, науково обґрунтована і вперше пропонується у вигляді новизни. Аналіз запропонованої моделі підкреслює те, що раніше, сьогодні і надалі вугільна промисловість повинна тісно взаємодіяти з залізничним транспортом, який є важливим регулятором функціонування першої і забезпечує стабільні поставки енергоносіїв споживачам.

4. На основі комплексного науково-обґрунтованого аналізу з використанням різноманітних методів виявлені фактори, що безпосередньо впливають на ефективність виробництва вугільної продукції. Зазначено, що має місце зростання витрат галузі та падіння конкурентоспроможності її продукції, спостерігається стрімке падіння видобутку коксівного вугілля та зростають витрати на збагачення. Мають місце недоліки у розподілі умовно постійних (адміністративних) витрат. Розрахунки довели, що за умов скорочення обсягів видобування собівартість зростає з вірогідністю 0,95. Математично доведено про зворотну залежність між зниженням видобування вугілля і зростанням виробничих витрат і т. ін. Доведено доцільність термінової державної підтримки підприємств Мінпаливенерго за рахунок внутрішніх резервів і зовнішніх джерел.

5. Обґрунтована необхідність тарифних знижок на перевезення готової вугільної продукції залізничним транспортом. Зазначено, що забезпечення енергетичної безпеки країни криється також у площині взаємопов'язаного функціонування вугільної промисловості і залізничного транспорту. Відповідна інтеграція є одним із ланцюгів інтеграції України до ЄС.

6. Доведені: доцільність реструктуризації виробничих витрат вугільної промисловості; важливість у подоланні об'єктивних причин нестабільної її роботи за участю держави, а суб'єктивних – за рахунок активізації наявних ресурсів галузі.

7. Зазначено, що з урахуванням світового досвіду і особливостей економічного розвитку вугільна галузь в основному залишиться у державній власності. У зв'язку з цим лише держава через свої повноважні органи зобов'язана вирішувати питання щодо форм управління. Вбачається, що основними структурами, на рівні котрих вирішується переважна більшість економічних і соціальних задач, будуть об'єднання і підприємства.

8. Доцільно терміново акцентувати увагу на важливості формування економічного і правового механізму входження підприємств галузі у вугільний ринок. Розглянуті концептуальні підходи до управління об'єднанням вугільної галузі, його цілі і місія, найбільш перспективні і вигідні напрямки його бізнесу, засоби зниження комерційного ризику.

9. Проаналізований механізм невваженого ціноутворення, який не віддзеркалює дійсне положення справ у галузі і не стимулює її подальший розвиток. Негативна ситуація в галузі підсилює в цілому стан не лише на споживчому ринку, а і в цілому веде до дисбалансу в усьому народногосподарському комплексі.

10. Доказано, що збереження підприємства та об'єднання в межах державної власності не підлягають сумніву. Разом з тим вирішення фінансово-економічних питань шахти доцільно здійснювати в рамках значно більшої самостійності.

11. Зазначено, що реальність працевлаштування шахтарів, що вивільняються внаслідок закриття збиткових підприємств, як і вирішення низки комплексу соціальних питань, базуються на організаційному характері реструктуризації і безумовній наявності держпідтримки, тобто механізмів управління, планування і держрегулювання. Розкриті причини негативного характеру, що мають місце у вигляді гальмування економічного реформування галузі. Головним фактором негативного впливу є протиріччя між правильно обраним курсом переходу до ринкового регулювання економіки і послідовними методами його реалізації.

12. Запропоновані критерії відповідальності найвищих державних установ управління щодо питань розвитку вугільної промисловості. Доказано доцільність надання вугільній промисловості статусу галузі, що гарантує енергетичну безпеку. Запропоновані варіанти компенсації витрат на реалізовану вугільну продукцію (районні коефіцієнти, механізм спеціальної надбавки до тарифу на електроенергію).

13. Розроблені та запропоновані заходи щодо завершення перетворення державних холдингових компаній у державні підприємства із закінченим

циклом виробництва, проведення корпоратизації з можливою зміною форми власності і створенням на базі деяких з них відкритих акціонерних товариств. Саме це сприятиме підвищенню інвестиційної привабливості і суттєво прискорить приватизаційні процеси.

14. Пропонуються оптимальний варіант реструктуризації галузі, програма поетапного реформування, фінансово-економічний механізм підприємств, стратегічні напрямки розвитку галузі з точки зору адаптації національного законодавства технічних нормативів до потреб міжнародних стандартів.

15. Проаналізована низка можливостей з використання альтернативних джерел енергозабезпечення потреб економіки та впровадження енергозберігаючих технологій.

16. Розроблена пряма адаптивна модель, за рахунок якої отримано ефект заміщення внаслідок змінення цін, модель “витрати-випуск” для регулювання економіки України в цілому і по галузях Мінпаливенерго. Проведено також моделювання на прикладі шести залізниць України, які здійснюють внутрішні та зовнішні перевезення вугільної продукції. Розглянуто “конкуруючий імпорт”, “неконкуруючий імпорт” та “експорт продукції”. Розроблена інтегральна модель перспективного розвитку галузі в цілому та по основних кількісних та якісних показниках роботи. Розроблена і запропонована до реалізації модель ринкового управління виробничими витратами у залежності від попиту на видобуту та товарну продукцію.

Розроблена модель організації управління, планування і державного регулювання виробничими витратами у частині прямих в цілому по Мінпаливенерго і по окремих виробничих об'єднаннях.

За допомогою математичного апарату обґрунтовано доцільність пільгового оподаткування вугільної промисловості з метою зниження ціни на вугілля та підвищення значущості стратегічно важливої галузі держави.

Зазначені вище моделі є перспективними і за умов їх реалізації вугільна галузь України буде виведена зі стану збитковості.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІОННОЇ РОБОТИ

Монографії

1. Дейнека А.Г. Теоретические и методические проблемы формирования, управления и развития топливно-энергетического комплекса Украины. Монография. - Х.: Бизнес-информ 1999. – 304 с.
2. Голиков А.П., Балабанов С.В., Воробьев Е.Н., Грицак Ю.П., Гриценко А.В., Дейнека А.Г. и др. Регионы Украины: поиск стратегии оптимального развития. Монография. - Х., 1994. – 304 с. (у співавторстві).

Особистий внесок: транспортний комплекс України та його значення у перевезенні паливної групи вантажів.

3. Голиков А.П., Сидоренко А.Л., Гриценко А.В., Дейнека А.Г. и др. Харьковская область. Монография. - Х., 1993. – 128 с. (у співавторстві).

Особистий внесок: транспортний комплекс та сфера послуг.

4. Бабич В.П., Дейнека О.Г. Розміщення продуктивних сил та регіоналістика. Монографія. - Х.: ХарДАЗТ; Олант, 1999. – 150 с (у співавторстві).

Особистий внесок: територіальні та галузеві особливості економіки України в регіональному аспекті.

Статті у наукових фахових виданнях:

5. Дейнека А.Г., Позднякова Л.А. Значение топливно-энергетического комплекса Донбасса в развитии железнодорожного транспорта Украины //Вісник Харківського державного економічного університету. – 1997. - № 1. - С. 54 - 56.

Особистий внесок: розглянута ситуація з вантажоперевищенням вугілля.

6. Дейнека А.Г., Позднякова Л.А. Проблемы реструктуризации угольной промышленности // Фаховий збірник наукових статей. – Кіровоград. - 1998. – Вип. 5. - Частина II. – С. 222-224.

Особистий внесок: підходи до реструктуризації галузі.

7. Дейнека А.Г., Позднякова Л.А. Социально-экономическое значение внедрения новых технологий на предприятиях железнодорожного транспорта Украины //Демографія, економіка праці та соціальна політика: Кіровоград, Фаховий збірник наукових статей, 1998. - С. 219-222.

Особистий внесок: вплив галузей-споживачів на активізацію залізничних перевезень.

8. Дейнека А.Г. Британский опыт управления угольной промышленностью // Вісник Харківського державного економічного університету. – 1998. – №3 (7). – с. 12-16.

9. Дейнека А.Г. Социально-экономические проблемы ТЭК Украины // Бизнес Информ. – 1998. - №13-14. – с.30-34.

10. Дейнека А.Г. Уголь Донбасса (сценарии финансово-экономических аналогий) // Бизнес Информ. – 1998. - №21-22. – с.76-80.

11. Дейнека А.Г. Уголь Донбасса (сценарии финансово-экономических аналогий) // Бизнес Информ. – 1998. - №23-24. – с.46-51.

12. Дейнека А.Г. Экономические проблемы газовой отрасли Харьковской области //Бизнес Информ. – 1998. – №15. – С. 31-33.

13. Дейнека А.Г. Характеристика качественных показателей каменного угля шахт Донбасса // Вісник ХДЕУ. – 1998. - №4 (8).– С.13-16.

14. Дейнека А.Г. Региональные аспекты перевозки топливно-сырьевых ресурсов железнодорожным транспортом // Залізничний транспорт . – 1998. - №1. – с. 21-24.
15. Дейнека А.Г. Финансово-экономические особенности угольной промышленности Украины// Вісник державного економічного університету. – 1998. - №2 (6). – с. 20-22.
16. Позднякова Л.А., Дейнека А.Г. Социальная рыночная экономика – аспекты и проблемы, определяющие ее значение // Фаховий збірник наукових статей. - Вип 5, частина II. – Кіровоград, 1998. – С. 225-229.
Особистий внесок: проаналізовані підходи до економічних важелів соціальної ринкової економіки.
17. Дейнека А.Г. Проблемы современного состояния топливно-энергетического комплекса Украины. // Журнал «Регион».- №1. – 1999. – с. 77-80.
18. Дейнека А.Г. Новые формы управления внешним и внутренним пространством ТЭК // Уголь Украины. – 1999. - №10. – С. 13-17.
19. Дейнека А.Г. Организационно-экономические вопросы совершенствования структуры управления горным предприятием // Вестник Харьковского государственного экономического университета. – 1999. - №4 – С. 75-77.
20. Дейнека А.Г. Аспекты реструктуризации предприятий (опыт, направления, противоречия) //Уголь Украины. – 1999. - №7. – С. 14-16.
21. Дейнека А.Г., Позднякова Л.А. Реструктуризация угольной промышленности и социальные проблемы Донбасса // Вестник Международного славянского университета. - 1999. - №5. -Том II. - С. 55-57.
Особистий внесок: запропонована модель реструктуризації.
22. Дейнека А.Г. Проблеми управління розвитком підприємства паливно-енергетичного комплексу // Весник Международного славянского университета (г. Харьков). – Том 2. - №1. – 1999. – с. 38-39.
23. Дейнека А.Г. Реструктуризация ТЭК Украины. Экономические и финансовые подходы // Бизнес Информ. – 1999. - №1 – 2. – с.109-118.
24. Дейнека А.Г. Угольная промышленность Донбасса и работа железнодорожного транспорта // Бизнес Информ. – 1999. - №5-6. – с.70-73.
25. Дейнека А.Г. Влияние предприятий ТЭК на работу железнодорожного транспорта (экономические аспекты) // Бизнес Информ . – 1999. - №7-8. – с. 68-70.
26. Дейнека А.Г. Концепція розвитку підприємств вугільної галузі України // Вісник ХДЕУ. – 1999. - №3 (11). – С.45-49.
27. Дейнека О.Г. Моделирование работы збиткових підприємств вугільної промисловості в умовах реструктуризації // Вестник Международного славянского университета (Харьков). – 1999. – т. 2. - №2. – с. 37-39.

28. Дейнека А.Г. Организационно-экономические вопросы совершенствования структуры управления горным предприятием // Вісник ХДЕУ. – 1999. - №4 (12). – С.75-77.
29. Дейнека А. Экологическая безопасность на железнодорожном транспорте // Бизнес-информ. - 2000. - № 4. - С. 53-55.
30. Дейнека О.Г., Позднякова Л.О. Особенности моделирования та оптимізації соціально-економічних процесів // Вестник ХГПУ. – 2000. - Вып. 112. - С. 69-72.
Особистий внесок: розглянуто підходи до формування оптимізаційних моделей.
31. Дейнека А.Г. Пути взаимодействия топливно-энергетического комплекса и железнодорожного транспорта // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, Економічна серія. – Х., 2001. – №512. - С.113-115.
32. Дейнека А.Г., Позднякова Л.А. Построение модели внутренних экономических связей в Украине // Вісник економіки транспорту і промисловості. - Харків, 2002. - С. 77-84.
Особистий внесок: запропоновано модель внутрішніх економічних зв'язків.
33. Дейнека О.Г. Стратегічний менеджмент на залізничному транспорті // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, Економічна серія. – Х., 2002. – С. 64-65.
34. Дейнека О.Г., Янченко Н.В. Напрямки розвитку підприємств залізничного транспорту в умовах нестабільності. – Дніпропетровськ: ДІТ, 2002. - С. 61-65.
Особистий внесок: розглянуто ринкові підходи до реформування підприємств залізничного транспорту.
35. Позднякова Л.А., Дейнека А.Г. Модель подготовки квалифицированных кадров в Украине // Бизнес-Информ.- 2002.- № 7-8. - С.23-30.
Особистий внесок: проведено дослідження наявних трудових ресурсів.
36. Позднякова Л.А., Дейнека А.Г. Теоретические подходы построения модели распределения ресурсов в Украине // Вестник международного славянского университета (Харьков). – 2002. - №5. – С. 3-5.
Особистий внесок: апробація моделі на прикладі виробничої сфери.
37. Дейнека О.Г. Стратегія регіонального взаєморозвитку базових галузей (паливно-енергетичний комплекс, транспорт) // Стратегія оптимального розвитку. - РЕГІОН-2003. - С.128-130.
38. Дикань В.Л., Дейнека А.Г. Построение модели типа «затраты - выпуск» для экономики Украины // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Економічна теорія. Вип.565. -2003. - С. 239-245.
Особистий внесок: запропоновано модернізувати існуючу модель.

39. Дейнека А.Г., Позднякова Л.А. Новые формы реформирования в условиях рыночных отношений // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Економічна теорія. - 2004. - №612. - С. 29-35.
Особистий внесок: новітні підходи до проблеми теоретичного обґрунтування об'єктів приватизації.

Тези доповідей та матеріали конференцій:

40. Дейнека А.Г. Социально-экономические и региональные аспекты интенсификации подготовки рабочих – условие качественного преобразования производственных сил. Материалы Всесоюзной научно-практической конференции; . - Киев, 1986 .
41. Дейнека А.Г. Проблемы комплексного социально-экономического развития Донецко-Приднепровского района в условиях перехода к рыночным отношениям // Труды научно-практической конференции «Комплексное социально-экономическое развитие территории и рыночные товарно-денежные отношения». – Пермь. – 1991. – с. 95-96.
42. Чечетов М.В., Дейнека А.Г., Яковлева Г.Э., Василевская Н.Е. Малый бизнес инвестиции // Труды Межрегиональной научно-практической конференции «Инвестиционная деятельность в условиях перехода к рыночным отношениям». – Уфа. – 1992. – с. 92-94.
Особистий внесок: важілі притяжіння вітчизняних інвеститцій.
43. Дейнека О.Г., Позднякова Л.О. Деякі питання вантажообігу залізниць України. // Тези Доповідей 57-ї науково-технічної конференції кафедр академії та спеціалістів залізничного транспорту за міжнародною участю (21-23 листопада 1995 року). – Харків, 1995. - С. 87.
Особистий внесок: економічний аналіз транспортування паливних вантажів.
44. Дейнека О.Г. Економічні аспекти забезпечення та використання мінеральної сировини України // Тези доповіді конференції кафедр академії та спеціалістів залізничного транспорту за міжнародною участю (21-23 листопада 1995 року). – Харків. – 1995. – с. 88.
45. Позднякова Л.О., Дейнека О.Г. Деякі питання вантажообігу залізниць України // Тез. доп. конф. - Харків, 1995. – 87 с.
Особистий внесок: оптимізація перевезення паливних вантажів.
46. Дейнека О.Г. Энергоёмность та энергозабеспечення: проблеми взаємодії та протиріччя // науково-технічна конференція кафедр академії та спеціалістів залізничного транспорту за міжнародною участю. Харків. – 1996. – с. 35.
47. Дейнека А.Г., Позднякова Л.А. Проблемы реструктуризации угольной промышленности // Демографія, економіка праці, та соціальна політика // Тези доп. конф. – Кіровоград. - Фаховий збірник наукових статей. - 1998. – Вип. 3. - С.222-224.

Особистий внесок: взаємозалежність реструктуризації і соціальної політики.

48. Дейнека А.Г. Реструктуризация и социальный аспект (проблемы убыточных предприятий) // Тезисы 3-й международной конференции «Влияние человеческого фактора на безопасность движения на железнодорожном транспорте». – Луганск. – 1999. - С.16-17.
49. Дейнека А.Г. Экологический мониторинг транспорта // Тези 4-ої міжнародної конференції. Вплив людського фактора на безпеку руху на залізничному транспорті. – Харків. - 2001. - С. 21-25.
50. Дейнека О.Г., Дикань В.Л., Чернобровка І.В., Юсупова Т.М. Роль менеджера на сучасному підприємстві.// Матеріали виступів учасників 63-ї науково-технічної конференції ХарДАЗТ і фахівців залізниць. - Х., 2001. - С.9-13.

Особистий внесок: сучасні підходи до кваліфікаційного рівня

51. Дейнека О.Г. Складові екологізації матеріального виробництва // Тези першої щорічної Всеукраїнської наукової конференції. Сумський державний університет. - Суми, 2001. - С. 138-143.
52. Дейнека О.Г. Системний підхід рівня взаємодії транспорту та навколишнього середовища // Матеріали виступів учасників 63-ї науково-технічної конференції ХарДАЗТ фахівців залізниць. - Х., 2001. - С. 18.
53. Дейнека О.Г. Стратегічний менеджмент на залізничному транспорті // Тези доповідей II міжнародно-наукової конференції “Проблеми економіки транспорту”, Дніпропетровський інститут інженерів транспорту. - Дніпропетровськ, 2002. - С. 41-42.
54. Дейнека А.Г. Регулирование деятельности угольной отрасли в условиях убыточности // Развитие предприятий Украины: история та сьогодення // Тези наук. конф. – Тернопіль. - 2003. - С. 29-30.
55. Дейнека О.Г. Новітні підходи до визначення стандарту якості транспортного забезпечення зовнішньоекономічних зв'язків // Тези міжнародної науково-практичної конференції “Проблеми міжнародних транспортних коридорів та єдиної транспортної системи”,. - Х., 2004. – С. 16.
56. Дикань В.Л., Дейнека О.Г., Каграманян А.О. Напрямки адаптації транспортних систем до умов ринку // Тези міжнародної науково-практичної конференції “Проблеми міжнародних транспортних коридорів та єдиної транспортної системи”. – Х., 2004. – С.103-104.

Особистий внесок: роль транспорту в перерозподілі вантажів паливної групи.

Інші видання:

57. Дейнека О.Г. Проблеми соціально-економічного розвитку Донецько-Придніпровського району// Матеріали міжрегіональної науково-

практической конференции “Регіони в незалежній Україні: пошук стратегії оптимального розвитку”. – Харків. – 1994. – с. 86.

58. Дейнека А.Г. Постановка моделей регіональної політики и управління угольною отраслю Донбасса // Труды второй Международной научно-практической конференции «Регион: стратегия выживания и развития Донбасса». – Донецк: ООО Лебедь. – 1996. – с. 130-131.
59. Дейнека А.Г. О конкурентоспособности грузоперевозок при взаимодействии угольной отрасли и железнодорожного транспорта // Збірник наукових праць Київського інституту залізничного транспорту. – том 1. – Вип. 1. – Київ, 1998. – с. 49-52.
60. Дейнека А.Г. Влияние топливно-энергетического комплекса на работу железнодорожного транспорта Украины // Збірник наукових праць Київського інституту залізничного транспорту. – том.1. – Вип. 2. – Київ, 1998. – с. 18-21.
61. Дейнека О.Г. Проблеми управління підприємством вугільної промисловості на регіональному рівні // Збірник наукових праць Української Академії державного управління при Президентові України. - 2001. - Випуск 1. - С. 30-31.
62. Дейнека О.Г., Дикань В.Л. Концепція регіонального розвитку транспорту // Зб. наук. пр. УАДУ при Президентові України. 1.IV 2001. - С.29-31.
Особистий внесок: регіональні напрямки перевезень паливних вантажів.
63. Дейнека О.Г., Позднякова Л.О. Концептуальна модель розробки стратегії розвитку транспорту регіону // Зб. наук. пр. УАДУ при Президентові України. 1.IV: Державне управління на місцеве самоврядування. - 2001. - С.29-31.
Особистий внесок: досліджені регіональні проблеми функціонування транспортної системи.
64. Позднякова Л.О., Дейнека О.Г. Концепція регіонального розвитку транспорту // ”Державне управління та місцеве самоврядування”. Збірник наукових праць Української Академії Державного управління при Президентові України. – Харків, 2001. – С. 71-74.
Особистий внесок: визначена роль залізничного транспорту у формуванні економіки регіонів.
65. Дейнека А.Г., Позднякова Л.О. Аппарат моделирования социально-экономических явлений // Інформаційно-керуючі системи на залізничному транспорті. – 2004. - № 6 (30). – С. 45-49.
Особистий внесок: запропоновано впровадження моделювання в галузі виробничої сфери.

Анотація

Дейнека О.Г. Управління паливно-енергетичним комплексом України. Рукопис.

Дисертація у формі рукопису на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.02.03 – Організація управління, планування і регулювання економікою. Харківський національний університет Міністерства освіти і науки України, Харків, 2005.

Дисертація присвячена формуванню управління ПЕК, зокрема вугільної промисловості на яку покладено функції по наданню державі енергетичної безпеки і економічної незалежності. Зроблено аналіз існуючих і перспективних можливостей ПЕК України. Розкрито причини недоліків роботи вугільної галузі як основи паливно-енергетичного комплексу України і запропоновані конкретні заходи щодо подолання негативних причин, пов'язаних з недоліками в організації управління, планування і державного регулювання. У роботі розкривається новий напрямок, що пов'язує розвиток ПЕК (вугільну промисловість) із забезпеченням енергетичної безпеки країни. Досліджуються можливості запозичення закордонного досвіду і особливості національної економіки України щодо докорінної реструктуризації галузі з обов'язковим залученням комплексу організаційних, технічних і економічних заходів. Надано комплекс пропозицій і рекомендацій із проблем управління, планування і державного регулювання вугільної галузі, зниження соціальної напруженості в регіонах видобутку палива і можливості підвищення ефективності роботи підприємств у майбутні роки. Підкреслено соціально-економічну роль взаємозалежного розвитку вугільної галузі і залізничного транспорту як базових галузей економіки, що визначають загальне і взаємне зниження витрат і очікуване підвищення продуктивності праці. Ефективність запропонованих рекомендацій обґрунтована теоретично і підтверджено практично. Надані методичні рекомендації засновані на практичному дослідженні, проведеному на підприємствах і об'єднаннях Мінпаливенерго і Укрзалізниці.

Ключові слова: відкритість національної економіки паливно-енергетичного комплексу (ПЕК), повна раціональність ПЕК, мертва точка однієї тонни товарного вугілля, демпінгова маржа вугілля, оптимум ПЕК, динаміко-хронологічна модель, диверсифікація вугільної галузі, конкурентоспроможність, реструктуризація.

Анотация

Дейнека А.Г. Управление топливно-энергетическим комплексом Украины. Рукопись.

Диссертация в форме рукописи на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.02.03 - Организация управления, планирование и регулирование экономики. Харьковский национальный университет Министерства образования и науки Украины, Харьков, 2005.

Диссертация посвящена исследованию проблем управления топливно-энергетическим комплексом, в частности угольной промышленностью, на которую положены функции в части обеспечения энергетической безопасности и экономической независимости государства. Комплексный анализ состояния отраслей топливно-энергетического комплекса и, в первую очередь, угольной промышленности Украины и возможные тенденции его развития показали, что несмотря на относительно стабильную его деятельность, имеют место ряд серьезных проблем, главная из которых – это чрезвычайно низкая эффективность планирования и государственного регулирования.

Раскрыты причины недостатков в работе угольной промышленности как основы топливно-энергетического комплекса Украины. В диссертации разработаны новые теоретические и методологические подходы, которые связывают развитие топливно-энергетического комплекса (угольную промышленность) с обеспечением энергетической безопасности Украины.

Представлены зарубежные подходы к управлению ТЭК. Современные исследования в сфере экономики топлива свидетельствуют о том, что в недалеком будущем потребление нефти и газа в мире превысит прирост их запасов и роль твердого топлива, т.е. угля, объективно возрастет. Исследуются возможности заимствования зарубежного опыта и особенности национальной экономики Украины с целью коренной реструктуризации отрасли с обязательным привлечением комплекса организационных, технических и экономических мероприятий.

Выявлены недостатки при распределении условно-постоянных затрат в отрасли, раскрыты диспропорции соотношения себестоимости и оптовой цены, выявлена и математически доказана прямая зависимость между снижением добычи угля и ростом производственных затрат, классифицированы причины убыточности предприятий, доказана целесообразность стратегического подхода к формированию инвестиционной активности отрасли.

Подчеркнуто социально-экономическое значение взаимозависимого развития угольной отрасли и железнодорожного транспорта как базовых отраслей экономики, которые определяют общее и взаимное снижение затрат и

ожидаемое повышение производительности труда. Обоснована и доказана целесообразность тарифных скидок на перевозки готовой продукции угольной отрасли железнодорожным транспортом.

Доказана целесообразность сохранения объединения и обеспечения самостоятельности шахт. Предложен механизм усовершенствования государственного регулирования занятости лиц, высвобождаемых вследствие закрытия шахт и разрезов.

Представлены стратегические направления проведения реструктуризации отрасли, представляющие собой теоретический фундамент и обоснование методических подходов к программе реструктуризации с целью достижения конкурентоустойчивости предприятий. Предложена программа и схема поэтапного реформирования отрасли на ближайшую и отдаленную перспективы, а также программный документ, регламентирующий порядок осуществления реструктуризации.

Разработаны модели перспективного развития угольной промышленности с прогнозной оценкой на ближайшую и дальнюю перспективы.

Эффективность предлагаемых рекомендаций обоснована теоретически и подтверждена практически. Представленные методические рекомендации построены на практическом исследовании, которое проводилось на предприятиях и объединениях Минуглепрома, Минтопэнерго и Укрзалізниці на протяжении 20 лет.

Ключевые слова: открытость национальной экономики топливно-энергетического комплекса (ТЭК), полная рациональность ТЭК, мертвая точка одной тонны товарного угля, демпинговая маржа угля, оптимум ТЭК, динамико-хронологическая модель, диверсификация угольной отрасли, конкурентоспособность, реструктуризация.

SUMMARY

Dejneka A. G. "Management of Fuel – Energy Complex of Ukraine". Manuscript.

Dissertation in a form of manuscript for getting degree of a Doctor of economic science by specialty 08.02.03 – Organization of management, planning and regulation of economics. Kharkov National University of Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkov, 2005.

The dissertation is devoted to investigation of problems of fuel – energy complex management, in particular of coal industry, the role of which is to provide state energy safety and economic independence. Complex analysis of branches of

fuel - energy complex state and, first of all, of coal industry in Ukraine and possible tendencies of its development have shown, that in spite of its relatively stable activity, a number of serious problems have taken place, the main of which is extraordinary low efficiency of planning and state regulation.

The reasons of defects in a field of coal industry as a basis of fuel – energy complex of Ukraine have been shown.

A new direction connecting fuel – energy complex development with providing of energy safety of Ukraine has been opened in this work.

International approaches to fuel – energy complex management have been presented. It emphasizes, that modern investigations in a field of fuel economics give evidence that in the nearest future oil and gas world consumption will exceed their stock increase and the role of solid fuel, i.e. coal, will objectively increase. Possible adoptions of international experience and peculiarities of Ukraine national economics are investigated for radical restructurization of branch with obligatory using of complex of organizational, technical and economic measures.

Defects of conditionally – constant expenditures distribution in the branch have been revealed, disproportion in correlation of cost value and wholesale price has been opened, dependence between mining reduction and production expenditures increase has been revealed and mathematically proved, the reasons of enterprise unprofitableness have been classified, practicability of strategic approach to forming of branches, which determine general and mutual expenditures reduction and expecting labour productivity increase has been emphasized. Practicability of tariff reduction for transportation of coal industry production by railway transport has been grounded and proved.

Strategy directions conducting of restructurization branch were shown, they mean theoretical foundation and methodical mode to the restructurization's program with the aim of achievement competitiveness enterprises. The program and scheme of reformation branch to the nearest perspectives and also program document, regulationing form of order restructurization realization was described.

Models of perspective development of mining industry to the nearest and distant perspectives were worked out. The efficiency of these recommendations is grounded theoretically and confirmed practically. Imposing methodical recommendations were built for practical investigation taking place at the enterprises and unions of Ministry of Fuel Energy and Ukrzaliznitsa.

Key words: Openness of national economy of fuel and energy complex, complete rationality of fuel and energy complex, dead centre of one ton of commodity coal. dumping margin of coal, optimum of fuel and energy complex, dynamic-chronologic model, diversification of coal industry, competitiveness, restructuring.

ДЕЙНЕКА ОЛЕКСАНДР ГЕОРГІЙОВИЧ

**УПРАВЛІННЯ ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНИМ
КОМПЛЕКСОМ УКРАЇНИ**

08.02.03 - Організація управління, планування і регулювання економікою

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Надруковано згідно з оригіналом автора

Комп'ютерна верстка

к.г.н., професор Дейнека О.Г.

Підписано до друку 23 червня 2005р.
Формат паперу 60x84 1/16. Папір писальний.
Умовн.-друк. арк.-1,7. Обл.-друк. арк.-1,9.
Замовлення № 298. Тираж 100. Безкоштовно.

Видавництво УкрДАЗТу., свідоцтво ДК №112 від 06.07.2000р.
Друкарня УкрДАЗТу, 61050, м. Харків-50, пл. Фейєрбаха, 7